

kat, akik így emelnek bennünket, akik kiemelnek a megszokottból, az örököltből, a rutinból. Kicsiben az apa, a nevelő, sőt a teremtő művét végzi, folytatja minden nagy író. Világszerte csak az igazi költők és tudósok lehetnek az önismeret és a lelkiismeret független kutatói. Az ő hatásuk alatt nyílik ki a lelkekben többé-kevésbé a belső végtelenség, a szellemi élet, amelynek aztán egészen más törvényei vannak, mint a fizikainak. Ebben a világban a fogalmi tisztaság foka méri a súlyt, az erőt, és így végeredményben, ha gondolatokról van szó, az igazságot, az érzékletesség foka a valódibb életet. Ebben a világban örök harc folyik, akárcsak az atomokéban. S ez a harc mégis, valahogy csak együttes gondolkozás, közös mérlegelés.

Közli: VEZÉR ERZSÉBET

MÓRICZ ZSIGMOND IRODALMI ESTJE KASSÁN 1914-BEN

Móricz Zsigmond életrajzai sehol sem emlékeznek meg a nagy író ama nagy sikerű irodalmi estjéről, amelyet 1914. március 7-én tartott a kassai megyeházán.

Vargha Kálmán sem említi az előadást Móricz Zsigmond csehszlovákiai útjairól szóló tanulmányában,¹ illetve csak annyit mond, hogy „A világháború alatt a kassai Kazinczy Kör meghívására tartott előadást a városháza nagytermében.”² A cikkben említett 1926. évi interjúban Móricz Zsigmond valóban azt mondotta, hogy „tíz évvel ez előtt” tartott előadást a városban.³ De az író tévedett az időpontban, mert valójában 12 évvel korábban, 1914. márciusában járt Kassán. Talán ezért is került el eddig az irodalomtörténet kutatóinak figyelmét Móricz Zsigmondnak ez az első kassai szereplése.

A következőkben — egy majdani részletes Móricz Zsigmond életrajz számára — ezt a hiányt akarjuk pótolni. Ez annál szük-

¹ VARGHA K.: *Adalékok Móricz Zsigmond csehszlovákiai útjaihoz és kapcsolataihoz*. It 1957: 313. s köv. 1.

² Uo. 314. l.

Kassai Napló 1926. nov. 14.

ségesebb, mert az írónak ez az irodalmi estje és főleg ezzel kapcsolatos felvidéki utazása egyéb szempontból is jelentőséggel bír az irodalomtörténetírás számára.

Az 1898. február 2-án alakult⁴ kassai Kazinczy Kör vezetősége az 1914. év elején határozta el, hogy a Nyugatban szereplő modern írók közül többeket felkér irodalmi felolvasásokra. Ilyen módon óhajtotta a Kör Kassa intelligens közönségét ezzel az irodalmi irányzattal a legilletékesebbek útján megismertetni.⁵

A Nyugat írói közül először Biró Lajost kérték fel, de az író a február 19-re már ki is tűzött előadást lemondta.⁶ Ekkor fordult a Kör — a Nyugat szerkesztőségén át — Móricz Zsigmondhoz (és Malonyay Dezsőhöz), hogy megnyerje őket egy-egy előadás tartására.⁷

Mikor már bizonyossá vált, hogy Móricz Zsigmond Kassára utazik, a helyi sajtó igen élénk hírverést kezdett az előadás sikere érdekében. A Kassai Újság 1914. február 22-i számában jelentette, hogy Móricz Zsigmond, „a modernnek egyik legjellegzetesebbike”, a Kazinczy Kör irodalmi estéi keretében egész estét kitöltő felolvasást fog tartani legújabb irodalmi termékeiből.⁸ Később a lap röviden ismertette Móricz Zsigmond addigi irodalmi munkásságát. Felsorolta többszörös kiadásban közkézen forgó regényeit, színműveit, novellás köteteit, („a Nyugat c. folyóirat elsőrendű elbeszélője”) és — a többi helyi lappal együtt — felhívta a közönséget, hogy minél nagyobb számban hallgassa meg a nagynevű író.⁹

Az előadás napján, március 7-én a lapok további részletes-

⁴ Felső-Magyarország, 1898. július 19., júl. 26.

⁵ Kassai Újság és Felső-Magyarország 1914. febr. 22.

⁶ Kassai Újság 1914. febr. 26.

⁷ Kassai Újság és Felső-Magyarország 1914. febr. 14.

⁸ Ugyanígy a Felső-Magyarország c. lap is, 1914. febr. 22.

⁹ Kassai Újság 1914. márc. 7.

séggel méltatják Móricz Zsigmondnak, „a mai irodalmi törekvések legjellemzőbb képviselőjének” jelentőségét és előadói programját.¹⁰ A Kassai Újság külön cikkben részleteket közölt Móricz Zsigmond „egyik legalaposabb kritikusanak” tanulmányából, amely az író regényeit méltatta.¹¹

A helyi lapok március 10-i számai ezután részletesen beszámolnak a felolvasó est lefolyásáról. „Régi óhaj városunkban — írta a Kassai Újság —, hogy a Kazinczy Kör élénkebb kontaktust tartson fenn a modern irodalmi körökkel, (azokkal) a modern írókkal, akik a mai művelt közönség érdeklődésének középpontjában állanak, szóval, hogy tartsa fenn a kapcsolatot a mai élő, pezsgő, lüktető irodalommal. Ennek a kívánságnak engedve, a Kazinczy Kör meghívta Móricz Zsigmondot, a Nyugat köré csoportosuló írógárda egyik legkiválóbb tagját egy irodalmi estély megtartására.”¹²

A vármegyeháza zsúfolásig megtelt nagytermében dr. Eötvényi Nagy Olivér jogakadémiai tanár, ügyvezető elnök üdvözölte az országos híró író, aki a közönség tapsai között jelent meg az emelvényen.

Bevezetésül Móricz Zsigmond kellemes, közvetlen előadási módján néhány találó szóval jellemezte az újabbkori irodalmat. Majd felolvasta „Csokonai Csurgón” című korszakát, ismeretve azt a környezetet, amelyben a költő élt. Ezután Csokonairól szóló színművét mutatta be. Felolvasta a színdarab egy részletét, amely Csokonainak, a szertelen, igazi poétának tragikumát ismertette.¹³

A nagy gonddal megírt színdarab érdekessége — írja a Kassai Újság —, hogy nem költött szavakat ad a költő ajakára, hanem ugyanazokat a mondásokat és kifejezéseket, amelyeket maga Csokonai használt verseiben, leveleiben, írásműveiben.¹⁴

¹⁰ Kassai Újság 1914. márc. 8.

¹¹ Kassai Újság 1914. márc. 1 és Felső-Magyarország márc. 1.

¹² Kassai Újság 1914. márc. 10.

¹³ A felolvasott részletek bizonyára a Nyugat 1913. évfolyamában megjelent közlésekből valók.

¹⁴ Kassai Újság 1914. márc. 10.

A színdarabban rejlı mély tragikum az író előadásában „még nagyobb hatású, még erőteljesebb volt.”¹⁵ „A nagy nevű író eme szereplésével — írják a kassai lapok — nemcsak azt igazolta be, hogy kitűnő író, hanem hogy elsőrangú előadó is.”

Az illusztris író ezután a *Csendes tűz* című falusi elbeszélését olvasta fel (ugyanazt, amelyet 8 nappal előbb Léván is felolvasott.)

„A falu az ő terrénuma az irodalomban — írták a lapok — s a felolvasott elbeszélés egyik legjobb, legőszintébb ilyen zsánerű műve az írónak.”¹⁶

Végül MórícZ Zsigmond néhány „erős hangulatú” verse felolvasásával fejezte be a másfél órás nagy sikerű irodalmi estet.

A nagyszámú előkelő közönség az előadáson olyan műírelvezetben részesült — írja a Kassai Hírlap — aminőre számított. Érdeklődését, várakozását teljes mértékben kielégítette MórícZ Zsigmond előadása. Elismerés illeti a Kazinczy Kört is, amely módot nyújtott a közönségnek arra, hogy MórícZ Zsigmond előadásában gyönyörködjék.¹⁷

★

A felolvasó estély további visszhangját hiába keressük a kassai lapokban. Arról sem írnak a lapok, hogy a kassaiak — a lévai Reviczky Társasághoz hasonlóan — megvendégelték volna az illusztris előadót (és vele együtt jelen levő feleségét).

¹⁵ Felső-Magyarország, 1914. márc. 10. A Csokonairól szóló színdarab sorsáról l. VARGHA K. id. tanulm. 313. 3. jegyzet.

¹⁶ Kassai Újság 1914. márc. 10. Érdekes, hogy az író nagy terjedelmű elbeszélés-repertoárjából éppen ezt az igénytelenül csendes lélekrajtot választotta ki — és csak ezt az egyet — lévai székfoglalója és kassai előadása számára.

(A „Csendes tűz” c. elbeszélés a Pesti Hírlap 1915-ös Naptárában [tehát 1914 végén] jelent meg először nyomtatásban. L. MZs Összegyűjtött művei. Elbeszélések, 1913—1915. Bp. 1953. Szépir. K. 533—540.)

¹⁷ Kassai Hírlap 1914. márc. 10.

Arról viszont maga az író emlékezett meg, hogy ez alkalommal tiszteletdíjult akkora summát kapott, hogy az egyik kassai újság külön is írt róla.¹⁸

Móricz Zsigmondnak ez az előadó estje volt Kassán az I. világháború előtt a Nyugat írói körének egyetlen irodalmi előadása (Malonyay Dezső kisebb jelentőségű szereplése mellett¹⁹). De Móricz Zsigmond sem kifejezetten a Nyugat írói körének képviselőjeként szerepelt Kassán. Inkább csak egyéni vállalkozóként, saját maga író-művészete reprezentánsaként mutatkozott be. Míg az egy héttel előbb Léván tartott estélyen több más szereplő fellépése tette változatosabbá a műsort, Kassán Móricz Zsigmond minden támogatás nélkül, egyedül töltötte be az irodalmi est műsorát. A tudósítások szerint nem is csett szó az előadás során a Nyugatról és annak irodalmi irányzatáról.

A február 27-én Léván tartott felolvasással kapcsolatban az ottani lapok arról írtak, hogy „Léva a nagy író országos körútjának első állomása.”²⁰ De e helyi híreken kívül sehol másutt, pl. Móricz Zsigmond 1914-ből való (kiadott) leveleiben sem találjuk semmi nyomát ennek az állítólag tervezett felvidéki körútnak.²¹ A Nyugat 1914. évi I. félévi számainak híreiben sem történik említés arról, mintha Móricz Zsigmond, a Nyu-

¹⁸ Kassai Napló 1926. nov. 14. (A tiszteletdíjról nem találtam megemlékezést az egykorú kassai lapokban.)

¹⁹ A Kazinczy Kör évvzáró estjén, 1914. április 2-án, DR. MALONYAY DEZSŐ, Munkácsy Mihály életrajzírója, két novella felolvasásával szerepelt. L. Felső-Magyarország 1914. márc. 29. és Kassai Újság 1914. ápr. 1.

²⁰ Lévai Hírlap 1914. febr. 21. Ugyanígy FEKETE J. cikkében is azt olvassuk: „Móricz Zsigmond, az országos hírű, modern, népies író országos körútja első állomásaként Lévára érkezik . . .” L. Bars, 1914. febr. 22.

²¹ F. CSANAK D.: *Móricz Zsigmond levelei*, I. (Új Magyar Múzeum). Akadémiai K. Bp. 1963. 120–126. Az itt közölt (feltételeztem 1914. februári keltezésű) 89. sz. levelében a pataki diákoknak azt írja Móricz Zsigmond, hogy „egyelőre nem megyek (Patakra) felolvasni”. Pedig, ha valóban készült volna valamiféle nagyobb felvidéki körútra, egy pataki felolvasást is beiktathatott volna terveibe.

gat főmunkatársa, akinek ezidőben „egész irodalmi munkássága a Nyugaté” volt,²² bármiféle irodalmi felolvasókörútra indulna a Nyugat írói körének képviseletében.

Nyilvánvaló, hogy az író csak a kassai Kazinczy Társaság meghívására vállalkozott erre az irodalmi felolvasásra és nem is volt szándékában országos körutat rendezni.²³ Egy ilyen körútra nem is volt eléggé felkészülve és az ahhoz szükséges előkészítő munka sem indult meg. De nem is ért volna rá hosszabb utazásra, hiszen ebben az időben a fővárosi sajtó egyszerre két regényét is közölni kezdte: a *Nem élhetek muzsikaszó nélkül* és az *Élet a Kereszten* címűket.

A kassai előadásra szóló meghívást is valószínűleg személyes okból fogadta el. Ezt az alkalmat használta fel ugyanis arra, hogy feleségével együtt ellátogasson a Kassától nem messze eső Meczenzéfre, hogy ott Román József clemi iskolai igazgató családját és Janka ifjúságának színhelyét meglátogassa. Ez a látogatás viszonzása volt Románék előző, 1913. évi karácsonyi budapesti látogatásának. Román Emilia tanítónő ugyanis ifjúkori barátnője volt Holics Jankának, amikor Janka családja átmenetileg Felső-Meczenzéken lakott. Vele együtt szerepelt a helybeli ifjúság 1898. július 10-én rendezett műkedvelő előadásán, amelyen Holics Janka Lukácsy Sándor *A vereshajú* című népszínműve címszerepét játszotta.

Meczenzéfre látogattak el tehát Móricz Zsigmondék a kassai előadás után. A kassai vonatról Szepsin szálltak át a helyi vicinálisra. Útközben meglátogatták a jászói premontrei rend szék-

²² A Nyugat 1914. évre szóló Előfizetési felhívásában. A február 16-i számban jelentette a szerkesztőség, hogy „(rövidesen) megkezdjük Móricz Zsigmond nagy regényének — *Élet a Kereszten* — közlését, amelynek tárgya a felvidéki bányászvilágból van véve”. MÓRICZ MIKLÓS eseménynaptárában viszont azt olvassuk, hogy az író csak kassai útja után, (márc. 1—10.) Leányfalun kezdte írni ezt a regényét. Ez a késedelem lehetett az oka, hogy a Nyugat csak az április 16-i számban kezdte meg a regény közlését.

²³ Az erdélyi, sztánai látogatás Kós Károlynál még a lévai előadás előtt, február elején zajlott le. L. F. CSANAK D. id. m. 360. lap, a 92. sz. levél jegyzetében és MÓRICZ MIKLÓSNÁL alább id. m. 492. lap.

házát és szép templomát, majd — pár napos látogatás után — visszatértek a fővárosba.²⁴

Román Emilia tanítónő visszaemlékezései szerint érkezésükkor még havas télutó fogadta a vendégeket (ez is igazolja a látogatás március eleji dátumát)²⁵ s arra is emlékezett, hogy Janka meglehetősen szegényes, vékony kabátjában utazott hozzájuk látogatóba.

Nagy részben ezeknek a Román-családdal kapcsolatos kölcsönös látogatásoknak beszélgetéseiből, élményanyagából és helyszíni megfigyeléseiből született később Móricz Zsigmond *A kis vereshajú* című regénye, amely olyan szívderítő emléket állít a régi meczenzéfi aranyifjúság műkedvelő igyekezetének, nyiladozó és bánatos szerelmi életének s olyan megkapó, reális rajzát adja a kisvárosi polgárság akkori mindennapi életének is.

A kassai előadó est nélkül talán erre a meczenzéfi utazásra sem került volna sor. Viszont: talán a kassai előadásra sem vállalkozott volna az író, ha nem köthette volna össze az utazást a meczenzéfi látogatás tervével, amely látogatással akkor távolabbi „komoly” céljai is voltak. E meczenzéfi látogatás nélkül talán nem is született volna meg *A kis vereshajú* című regény.

MÓRICZ ZSIGMOND *A KIS VERESHAJÚ* CÍMŰ REGÉNYÉNEK VALÓSÁG-ALAPJA

Móricz Zsigmond *A kis vereshajú* című — alig száz lapnyi terjedelmű — regénye nem tartozik az író legismertebb, legolvasottabb könyvei közé. Még az irodalomtörténetírás is alig

²⁴ A látogatások időpontjára vonatkozó adatokat vö. MÓRICZ MIKLÓS: *Móricz Zsigmond érkezése*. Bp. Szépir. K. 1966. 491. és 493. Az itt olvasható eseménynaptár különben semmit sem tud Móricz Zsigmond lévai felolvasásáról („febr. 22–26: Színházban”) és a kassai előadás dátumát sem közli pontosan.

²⁵ A Felső Magyarország egy 1914. márc. 28-i híre beszámol a Meczenzéfén márc. 13-án este kiütött tűzről és ezzel kapcsolatban megírja, hogy előző este, tehát márc. 12-én, hó esett a községben.